

ADELA GAŚSIOROWSKA

Skutki przekroczenia kompetencji organów stowarzyszenia dla dokonanych przez nie czynności prawnych

AUTORKA

jest prawnikiem, koordynatorem
Programu Rzeczniczego
w Ogólnopolskiej Federacji
Organizacji Pozarządowych.

SŁOWA KLUCZOWE:

stowarzyszenie, organ osoby
prawnej, kompetencje organu,
przekroczenie kompetencji

DOI:

10.26368/17332265-044-4-2018-5

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest analiza skutków – w sferze wewnętrznej oraz w stosunkach zewnętrznych – przekroczenia przez organy stowarzyszenia ich kompetencji dla dokonywanych przez nie czynności prawnych. Skutki w stosunkach zewnętrznych stowarzyszenia polegają na nieważności czynności prawnej dokonanej, chyba że istnieje norma prawna uzasadniająca zastosowanie wobec niej innej sankcji. Normy te zawierają przepisy dotyczące pełnomocnictwa, stosowane analogicznie do organów osób prawnych. Na skutek ich zastosowania niektóre czynności prawne objęte są sankcją bezskuteczności zawieszonej.

Stowarzyszenia stanowią jedną z podstawowych form realizacji wolności zrzeszania się, wskazaną wprost – obok związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników i ruchów obywatelskich – w art. 12 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Odgrywają więc one niewątpliwie istotną rolę w polskim systemie prawnym i społecznym. Mimo to problematyka ich funkcjonowania na płaszczyźnie prawa cywilnego jest w niewielkim stopniu uregulowana i opisana.

Prawo o stowarzyszeniach – ustawa regulująca fundamentalne kwestie funkcjonowania stowarzyszeń – jest aktem znacznie krótszym i mniej szczegółowym niż na przykład Kodeks spółek handlowych czy Prawo spółdzielcze. Problematyka funkcjonowania stowarzyszeń w obrocie cywilnoprawnym nie została również dotychczas szeroko zbadana w orzecznictwie i literaturze, większość opracowań na ten temat ma bowiem charakter raczej ogólny i skupia się na konstytucyjnych i administracyjnoprawnych aspektach działania stowarzyszeń (por. na przykład: Hadrowicz 2016; Izdebski 2004; Sarnecki 2002; Suski 2002; Suski 2011).

Tymczasem działalność stowarzyszeń w stosunkach cywilnoprawnych jest zagadnieniem mającym duże znaczenie praktyczne, również w zakresie tematyki podjętej w niniejszym opracowaniu. Jak się wydaje, ze względu na bardzo lakoniczne uregulowanie zakresu kompetencji organów stowarzyszeń w przepisach ustawy ich przekroczenie może być sytuacją wysoce prawdopodobną. Przekroczenie tych kompetencji może mieć jednak daleko idące i zróżnicowane skutki dla czynności prawnych stowarzyszenia, a więc zawieranych przez nie umów, dokonywanych czynności prawnych jednostronnych i podejmowanych uchwał (por. Radwański 2013).

Skutki te nie wynikają jednak w większości z przepisów Prawa o stowarzyszeniach, ale pośrednio z przepisów innych ustaw, szczególnie Kodeksu cywilnego, Kodeksu spółek handlowych i Prawa spółdzielczego, a także powstałych

na ich gruncie literatury i orzecznictwa. Dopiero na ich podstawie jest możliwe wskazanie, jakie skutki będzie wywoływało przekroczenie określonych kompetencji przy dokonywaniu danej czynności prawnej.

Aby czynności prawne osób pełniących funkcje w organach stowarzyszenia mogły być uznane za czynności samego stowarzyszenia, muszą być łącznie spełnione określone warunki. Po pierwsze, struktura organizacyjna stowarzyszenia (określona w ustawie i statucie) musi przewidywać istnienie danego rodzaju organu (na przykład walnego zebrania członków lub delegatów, zarządu, organu kontroli wewnętrznej – art. 11 ust. 1–3 Prawa o stowarzyszeniach). Po drugie, struktura ta musi również wyznaczać mu określone kompetencje, które są uznawane za działania samego stowarzyszenia. Po trzecie, osoby pełniące funkcje w organach stowarzyszenia muszą być ponadto powołane na swoją funkcję zgodnie z tą strukturą, a także rzeczywiście działać w charakterze członka organu (por. Radwański 2013). Po czwarte, dokonywana czynność powinna mieścić się w granicach kompetencji danego organu, określonych w ustawie lub statucie (por. Gutowski 2008).

Poniżej omówiono sytuacje, w których osoby pełniące funkcje w organach stowarzyszenia nie spełniają ostatniego warunku, a więc dokonują czynności, które wykraczają poza przyznane im kompetencje. Kompetencje te mogą być określone wprost w przepisach Prawa o stowarzyszeniach (na przykład art. 11 ust. 4, art. 36 ust. 1, art. 41a ust. 2, art. 42a ust. 2), wskazane w statucie na podstawie bezpośredniego upoważnienia ustawowego (na przykład sposób reprezentacji stowarzyszenia – art. 10 ust. 1 pkt 6) lub wynikać jedynie z postanowień statutu. W zależności od źródła kompetencji ich przekroczenie będzie powodować skutki tylko w sferze wewnętrznej stowarzyszenia albo również w stosunkach zewnętrznych.

Jeśli czynność dokonana z przekroczeniem kompetencji jest wadliwa także w stosunkach zewnętrznych, to skutki jej wadliwości mogą być dwójakiego rodzaju. Co do zasady czynność taka będzie bezwzględnie nieważna, a więc nie będzie wywoływać żadnych skutków, a jej dokonanie nie będzie mogło być następnie potwierdzone przez inny organ, działający zgodnie ze swoimi kompetencjami. Gdy jednak przepisy ustawy będą zawierać normy uzasadniające stosowanie wobec wadliwej czynności innej sankcji niż bezwzględna nieważność, wówczas skutki jej wadliwości będą łagodniejsze (por. Gutowski 2008).

Sankcjami takimi mogą być zwłaszcza bezskuteczność zawieszona i wzruszalność. Pierwsza z nich polega na tym, że wadliwa czynność prawna jest ważna, ale jej skutki zostają zawieszone do czasu jej następczego potwierdzenia przez określoną osobę. Z chwilą potwierdzenia czynność staje się w pełni skuteczna od momentu jej dokonania, a przy braku potwierdzenia – bezwzględnie nieważna (por.: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2002 roku; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1981 roku). Wzruszalność czynności polega na tym, że czynność wywołuje wszystkie zamierzone skutki, ale w określonych sytuacjach mogą one ulec uchyleniu lub zmianie wskutek działania uprawnionego

podmiotu – przez samo złożenie przez niego odpowiedniego oświadczenia bądź na mocy orzeczenia sądu (por. Radwański 2013).

Skutki przekroczenia kompetencji zostaną przeanalizowane oddzielnie dla trzech postaci czynności prawnych – umów, czynności jednostronnych i uchwał (por. Radwański 2013). Trzeba jednak zaznaczyć, że nie wszystkie uchwały organów stowarzyszenia stanowią czynności prawne. Na podstawie wydanego orzecznictwa i literatury należy bowiem przyjąć, że czynnościami prawnymi są jedynie te uchwały, które wywołują skutki w stosunkach zewnętrznych stowarzyszenia (na przykład uchwała o jego rozwiązaniu – art. 63 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach). Uchwały dotyczące tylko stosunków wewnętrznych (na przykład w przedmiocie udzielenia absolutorium członkom organu) stanowią jedynie czynności o charakterze wewnętrznym (por.: Radwański 2013; Gersdorf 1963; Bierzanek 1968; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2004 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2002 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 roku).

Umowy zawierane przez stowarzyszenie

Skutki nieprawidłowej reprezentacji

Jako przykład przekroczenia kompetencji przez członków organu stowarzyszenia można wskazać zawarcie umowy sprzecznie z przyjętym sposobem reprezentacji (na przykład zawarcie umowy przez nieuprawnionego do tego członka zarządu czy przez jednego z członków zarządu w sytuacji, gdy jest wymagana reprezentacja łączna). Sposób reprezentacji stowarzyszenia jest określony w jego statucie lub – w wypadku stowarzyszenia zwykłego mającego zarząd – w jego regulaminie (art. 10 ust. 1 pkt 6 i art. 40 ust. 3 Prawa o stowarzyszeniach). Akty te mogą między innymi nadawać uprawnienie do reprezentacji jedynie niektórym członkom zarządu, a także przewidywać reprezentację łączną. W odniesieniu do likwidatorów podobne ograniczenia mogą być określone w statucie, regulaminie lub uchwale o rozwiązaniu stowarzyszenia (art. 36 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach).

Naruszenie zasad reprezentacji określonych w statucie, regulaminie czy uchwale stowarzyszenia nie stanowi zatem bezpośredniego naruszenia przepisów prawa, ale zrealizowana niezgodnie z nimi czynność prawna nie spełnia reguł zawartych w normach wydanych na podstawie wprost wyrażonego w ustawie upoważnienia. Czynność prawna dokonana w ten sposób przez osoby pełniące funkcję w organie będzie więc wadliwa także w stosunkach zewnętrznych.

Nie można również uznać, że określenie sposobu reprezentacji powinno być traktowane jako ograniczenie o charakterze wewnętrznym przez wzgląd na interes osób trzecich. Dane dotyczące organu uprawnionego do reprezentowania stowarzyszenia, osób wchodzących w jego skład i sposobu reprezentacji oraz dane o osobach likwidatorów wraz ze sposobem reprezentacji muszą być bowiem zamieszczone w Krajowym Rejestrze Sądowym albo ewidencji stowarzyszeń zwykłych (art. 39

pkt 1 w zw. z art. 49 ust. 1 i art. 44 ust. 1 pkt 2 w zw. z art. 49 ust. 1 Ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz art. 40b pkt 2 i 7 Prawa o stowarzyszeniach).

Sankcje stosowane wobec czynności prawnej dokonanej z naruszeniem zasad reprezentacji oraz możliwość jej następczego potwierdzenia przez kompetentny organ były przedmiotem licznych orzeczeń Sądu Najwyższego wydanych na gruncie Prawa spółdzielczego. We wcześniejszym orzecznictwie Sąd Najwyższy stał na stanowisku, że czynności prawne dokonane przez przekraczający swoje kompetencje organ są bezwzględnie nieważne i nie jest możliwe ich następcze potwierdzenie przez właściwy organ na podstawie stosowanych przez analogię przepisów o pełnomocnictwie (por.: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1988 roku; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1991 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1996 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002 roku).

Odminną linię orzeczniczą zapoczątkowała dopiero uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 roku, w której uznano dopuszczalność analogicznego stosowania do umowy zawartej przez zarząd spółdzielni działający bez wymaganej do jej ważności uchwały innego organu art. 103 par. 1–2 Kodeksu cywilnego. Zgodnie z tymi przepisami, jeśli zawierający umowę jako pełnomocnik nie ma umocowania albo przekroczy jego zakres, ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez mocodawcę. Druga strona może jednak wyznaczyć mu odpowiedni termin do potwierdzenia umowy, a w wypadku jego bezskutecznego upływu umowa staje się nieważna.

W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że czynność dokonana bez wymaganej na mocy ustawy zgody innego organu nie jest nieważna, ale objęta sankcją bezskuteczności zawieszonej. Pogląd ten został powszechnie przyjęty w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por.: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 roku; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2016 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2016 roku; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2017 roku), także w odniesieniu do czynności prawnych dokonanych niezgodnie z zasadami reprezentacji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2013 roku) i realizowanych przez osobę niepełniącą w ogóle funkcji w organie osoby prawnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2014 roku). Podobny pogląd wyraził również Stanisław Sołtysiński w głosie do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 roku (por. Sołtysiński 2008).

Uzasadniając przyjęte w uchwale z dnia 14 września 2007 roku stanowisko, Sąd Najwyższy powołał się na podobieństwa instytucji pełnomocnika i organu osoby prawnej, przejawiające się w możliwości działania jedynie w granicach ich kompetencji, wywoływania przez ich działania skutków bezpośrednio w sferze prawnej innej osoby oraz w ich zbliżonej funkcji. Wskazał także, że już we wcześniejszym orzecznictwie dopuszczono stosowanie do działań piastuna organu innych przepisów o pełnomocnictwie.

W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy posłużył się również wykładnią funkcjonalną, wskazując, że zastosowanie sankcji bezskuteczności zawieszonej skutecznie chroni interes osoby prawnej i lepiej odpowiada potrzebom bezpieczeństwa obrotu, a także wykładnią systemową, podkreślając, że przyjęte stanowisko jest spójne z regulacją szczególną zawartą w art. 17 par. 1–2 Kodeksu spółek handlowych. Zgodnie z tymi przepisami, jeśli do dokonania czynności prawnej przez spółkę ustawa wymaga uchwały innego organu, czynność dokonana bez niej jest nieważna, zgoda ta może być jednak wyrażona także po dokonaniu czynności oraz ma moc wsteczną od chwili dokonania czynności.

Jednocześnie Sąd Najwyższy odrzucił analogiczne stosowanie art. 17 par. 1–2 Kodeksu spółek handlowych do czynności realizowanych przez organy innych osób prawnych, ponieważ nie mogłyby być one stosowane do czynności prawnych dokonywanych przed wejściem w życie Kodeksu spółek handlowych (czyli – zgodnie z art. 633 Kodeksu spółek handlowych – przed 1 stycznia 2001 roku). Argument ten ma obecnie co prawda zdecydowanie mniejszą doniosłość praktyczną, wydaje się jednak, że ze względu na szerszy zakres normowania analogiczne stosowanie przepisów o pełnomocnictwie i tak jest rozwiązaniem właściwszym.

Biorąc pod uwagę przyjmowane obecnie stanowisko Sądu Najwyższego, należy uznać, że również w wypadku zawarcia umowy przez członków zarządu lub likwidatorów stowarzyszenia niezgodnie z przyjętym sposobem reprezentacji zastosowanie przez analogię znajdzie art. 103 par. 1–2 Kodeksu cywilnego. Ważność zawartej w ten sposób umowy będzie więc zależeć od jej potwierdzenia przez osoby uprawnione do reprezentowania stowarzyszenia, działające zgodnie ze statutowym lub regulaminowym sposobem reprezentacji. Druga strona umowy będzie z kolei mogła wyznaczyć stowarzyszeniu odpowiedni termin do potwierdzenia umowy, po którego bezskutecznym upływie stanie się ona nieważna. Do tego czasu będzie jednak objęta jedynie sankcją bezskuteczności zawieszanej.

Skutki zawarcia przez członków zarządu umowy z innym jego członkiem

Jako odrębny rodzaj przekroczenia kompetencji należy rozpatrywać zawarcie przez członka zarządu lub przedstawiciela stowarzyszenia zwykłego umowy z samym sobą oraz zawarcie umowy z naruszeniem art. 11 ust. 4 Prawa o stowarzyszeniach. Zgodnie z tym przepisem w umowach między stowarzyszeniem a członkiem zarządu stowarzyszenie musi reprezentować członek organu kontroli wewnętrznej wskazany w uchwale tego organu lub pełnomocnik powołany uchwałą walnego zebrania.

Artykuł 11 ust. 4 przedmiotowej ustawy nie ma zastosowania do zarządu stowarzyszenia zwykłego (art. 43 pkt 1 Prawa o stowarzyszeniach), ale do członków organów osób prawnych i jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej stosuje się przez analogię art. 108 Kodeksu cywilnego, zakazujący dokonywania czynności prawnych z samym sobą (por. uchwała Sądu

Najwyższego z dnia 30 maja 1990 roku). W przeciwieństwie do zawarcia umowy niezgodnie z zasadami reprezentacji w obu sytuacjach przekroczenie kompetencji będzie zatem stanowiło bezpośrednie naruszenie przepisów ustawy, a zawarta w ten sposób umowa będzie wadliwa również w stosunkach zewnętrznych.

Czynność prawna pełnomocnika dokonana z samym sobą, a więc naruszająca art. 108 Kodeksu cywilnego, jest objęta sankcją bezskuteczności zawieszoną i może być następnie potwierdzona przez mocodawcę na podstawie przywołanego wcześniej art. 103 par. 1 Kodeksu cywilnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2005 roku). Ze względu jednak na możliwość analogicznego stosowania przepisów o pełnomocnictwie do organów stowarzyszenia należy uznać, że również umowa zawarta z samym sobą przez osobę pełniącą funkcję w jego organie może być potwierdzona przez kompetentny organ. Wydaje się także, że tak samo kształtować się będzie sytuacja umowy zawartej między różnymi członkami zarządu stowarzyszenia rejestrowego wbrew art. 11 ust. 4 Prawa o stowarzyszeniach. Stanowisko takie pośrednio potwierdza również orzecznictwo (por.: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 grudnia 2012 roku; wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia z dnia 30 czerwca 2014 roku).

W stowarzyszeniu rejestrowym uprawnienie do potwierdzenia umowy będzie przysługiwać członkowi organu kontroli wewnętrznej wskazanemu uchwałą tego organu lub pełnomocnikowi powołanemu uchwałą walnego zebrania (art. 11 ust. 4 Prawa o stowarzyszeniach). O ile jest to możliwe, w stowarzyszeniu zwykłym umowa taka powinna być potwierdzona przez innych członków zarządu uprawnionych do jego reprezentacji. Jeżeli jednak stowarzyszenie reprezentowane jest przez przedstawiciela lub wyłącznie przez określonego członka zarządu, wydaje się, że najwłaściwszym rozwiązaniem byłoby wyznaczenie przez członków stowarzyszenia pełnomocnika uprawnionego do potwierdzenia wadliwie zawartej umowy.

Skutki naruszenia statutowych ograniczeń uprawnienia do reprezentacji

Jedyne ograniczenie uprawnienia do reprezentacji zawarte w przepisach Prawa o stowarzyszeniach dotyczy dokonywania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu w stowarzyszeniu zwykłym. Statut lub regulamin stowarzyszenia może jednak zawierać dodatkowe ograniczenia, polegające na przykład na wymogu uzyskania zgody innego organu na zawarcie przez zarząd stowarzyszenia rejestrowego umowy przekraczającej zakres zwykłego zarządu lub na dokonanie określonych czynności (art. 10 ust. 1 pkt 5 i art. 40 ust. 3–4 Prawa o stowarzyszeniach). Uprawnienie zarządu do reprezentowania stowarzyszenia może być ponadto ograniczone koniecznością wykonania uchwały walnego zebrania lub uchwały członków zobowiązującej zarząd do danego zachowania.

Wydaje się, że naruszenie statutowych i regulaminowych ograniczeń prawa do reprezentacji wywołuje jedynie skutki w sferze wewnętrznej stowarzyszenia. Co prawda, podobnie do postanowień określających sposób reprezentacji, postanowienia ograniczające prawo reprezentacji znajdują oparcie w przepisach ustawy (art. 10 ust. 1 pkt 5 i art. 40 ust. 3–4 Prawa o stowarzyszeniach), jednak

w przeciwieństwie do tych pierwszych nie wymagają one, aby stowarzyszenie działało w stosunkach zewnętrznych przez określone osoby.

Za przyjęciem, że umowa zawarta wbrew zasadom określonym w statucie, regulaminie czy uchwale członków lub walnego zebrania wywołuje wszelkie zakładane skutki w stosunkach zewnętrznych, przemawia ponadto ochrona bezpieczeństwa obrotu prawnego. Informacje o tych ograniczeniach nie podlegają bowiem ujawnieniu we właściwych rejestrze lub ewidencji. Przyjęcie przeciwnego stanowiska stanowiłoby również pewną niekonsekwencję w odniesieniu do treści art. 17 par. 3 Kodeksu spółek handlowych, wprost wskazującego, że w wypadku spółek kapitałowych czynność prawna dokonana bez zgody właściwego organu wymaganej wyłącznie przez umowę lub statut jest ważna.

Naruszenia statutowych i regulaminowych ograniczeń mogą jednak wywoływać skutki w sferze wewnętrznej stowarzyszenia, na przykład w zakresie odpowiedzialności członków zarządu. W związku z tym należy uznać, że zawarta sprzecznie z nimi umowa może być następnie potwierdzona przez odpowiedni organ, co również wywoływać będzie jedynie skutki o charakterze wewnętrznym.

Skutki zawarcia umowy przekraczającej zakres zwykłego zarządu w stowarzyszeniu zwykłym

W stowarzyszeniu zwykłym na dokonanie przez zarząd lub przedstawiciela czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu konieczne jest uzyskanie uprzedniej zgody wszystkich członków stowarzyszenia oraz udzielenie przez nich pełnomocnictwa (art. 41a ust. 2 Prawa o stowarzyszeniach). Zgodnie z art. 41a ust. 5 przedmiotowej ustawy czynnościami takimi są między innymi nabycie oraz zbycie nieruchomości lub prawa użytkowania wieczystego, ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego, zawarcie umowy kredytu albo pożyczki, przejęcie, uznanie, zwolnienie lub przystąpienie do długu, zawarcie umowy poręczenia lub innej podobnej umowy, a także zaciągnięcie innych zobowiązań przekraczających wartość 10 tysięcy złotych. Opisane ograniczenie wynika wprost z przepisów ustawy, w związku z czym jego naruszenie będzie wywoływało skutki w sferze zewnętrznej stowarzyszenia zwykłego.

Zgodnie z art. 41a ust. 2 Prawa o stowarzyszeniach członkowie zarządu i przedstawiciel stowarzyszenia zwykłego działają nie tylko w charakterze organu, ale także jako jego pełnomocnicy. Podobną konstrukcję ustawodawca zastosował również w odniesieniu do wspólnot mieszkaniowych (art. 22 ust. 2 Ustawy o własności lokali), będących tak samo jak stowarzyszenia zwykłe jednostkami organizacyjnymi niemającymi osobowości prawnej, wyposażonymi w zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych (art. 6 Ustawy o własności lokali). Konstrukcja taka nie występuje jednak w Kodeksie spółek handlowych i w Prawie spółdzielczym.

Ponieważ członek zarządu lub przedstawiciel stowarzyszenia zwykłego działa również jako jego pełnomocnik, wydaje się, że przepisy dotyczące pełnomocnictwa powinny być stosowane do jego działań wprost, nie zaś przez analogię. Niemniej jednak należy uznać, że do wyrażenia zgody na zawarcie przez

niego umowy przekraczającej zakres zwykłego zarządu nie może znaleźć zastosowania art. 103 par. 1 Kodeksu cywilnego.

Artykuł 41a ust. 2 Prawa o stowarzyszeniach wyraźnie wskazuje bowiem na konieczność uzyskania zgody uprzedniej, nie można więc uznać, że może być ona wyrażona następczo. Stanowi on zatem przepis szczególny względem art. 103 par. 1 Kodeksu cywilnego, w związku z czym wyłącza jego zastosowanie. Przekroczenie kompetencji polegające na zawarciu umowy bez uzyskania uprzedniej zgody wszystkich członków stowarzyszenia będzie więc powodować bezwzględną jej nieważność.

Jednostronne czynności prawne stowarzyszenia

Oceniając – w odniesieniu do jednostronnych czynności prawnych – czy przekroczenie przez organ kompetencji będzie wywoływać skutki w sferze zewnętrznej i czy do czynności tych mogą znaleźć zastosowanie przepisy o pełnomocnictwie, należy stosować takie same zasady jak w wypadku umów. Czynność dokonana z naruszeniem określonych w statucie lub regulaminie ograniczeń prawa do reprezentacji będzie więc wywoływać wszystkie zakładane skutki prawne, a jej wadliwość będzie się przejawiać jedynie w stosunkach wewnętrznych stowarzyszenia. Bezwzględnie nieważna będzie jednostronna czynność prawna dokonana niezgodnie z art. 41a ust. 2 Prawa o stowarzyszeniach (na przykład uznanie długu stowarzyszenia zwykłego bez uprzedniej zgody jego członków – art. 41a ust. 3 pkt 4). Tak samo jak w wypadku umów, do naruszenia zasad reprezentacji przy dokonywaniu czynności jednostronnych będzie można stosować przez analogię przepisy o pełnomocnictwie. Skutki ich zastosowania będą jednak odmienne.

Skutki dokonania jednostronnej czynności prawnej bez umocowania lub z jego przekroczeniem określa art. 104 Kodeksu cywilnego. Zgodnie z tym przepisem czynność taka jest nieważna, chyba że ten, komu zostało złożone oświadczenie woli w cudzym imieniu, zgodził się na działanie bez umocowania. Wówczas stosuje się odpowiednio art. 103 par. 1–3 Kodeksu cywilnego. Należy więc uznać, że jednostronna czynność prawna stowarzyszenia dokonana niezgodnie z zasadami reprezentacji będzie mogła być następczo potwierdzona jedynie wtedy, gdy osoba, której złożono oświadczenie woli stowarzyszenia, zgodziła się na wadliwe działanie piastuna organu (art. 103 par. 1 w zw. z art. 104 Kodeksu cywilnego). Wtedy – tak samo jak w wypadku umów – osoba ta będzie mogła wyznaczyć stowarzyszeniu termin na potwierdzenie czynności prawnej (art. 103 par. 2 w zw. z art. 104 Kodeksu cywilnego).

Uchwały organów stowarzyszenia

Rodzaje uchwał stowarzyszenia a ich wadliwość

Skutki przekroczenia przez organy stowarzyszenia swoich kompetencji przy podejmowaniu uchwał będą różne w zależności od rodzaju uchwały. Po pierwsze,

należy wyróżnić uchwały, które nie stanowią czynności prawnych, a więc nie wywołują skutków wobec osób trzecich. Ponieważ uchwały te są skuteczne jedynie w sferze wewnętrznej funkcjonowania stowarzyszenia, trzeba uznać, że także skutki ich wadliwości powstawać będą jedynie w stosunkach wewnętrznych.

Ocena wadliwości uchwał rodzących skutki prawne w stosunkach zewnętrznych powinna być zależna od tego, czy wyrażone w nich oświadczenie woli stowarzyszenia jest elementem wielostronnej czynności prawnej, czy też stanowi jednostronną czynność prawną albo jej element. Elementem czynności wielostronnej będzie na przykład uchwała, na mocy której stowarzyszenie zawiera umowę z osobą trzecią, a także uchwała o powołaniu danych osób na członków zarządu, na co zgodnie z art. 19a ust. 5 Ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym osoby te muszą wyrazić zgodę. Przykładem uchwały stanowiącej jednostronną czynność stowarzyszenia jest z kolei uchwała o rozwiązaniu stowarzyszenia (art. 36 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach). Wydaje się, że w pierwszym wypadku analiza skutków podjęcia uchwały z przekroczeniem kompetencji powinna przebiegać tak samo jak w odniesieniu do umów zawieranych przez stowarzyszenie, w drugim – tak jak przy dokonywanych przez nie jednostronnych czynnościach prawnych.

Przyczyny i skutki wadliwości uchwały

Podobnie jak w wypadku umów i czynności jednostronnych, podjęcie przez organ stowarzyszenia uchwały z przekroczeniem jego kompetencji może wynikać z naruszenia przepisów ustawy lub postanowień statutu. Sprzeczną z przepisami prawa będzie między innymi uchwała zarządu stowarzyszenia zwykłego przekraczająca zakres zwykłego zarządu, podjęta bez uprzedniej zgody jego członków (na przykład uchwała o nabyciu nieruchomości stanowiąca jednocześnie oświadczenie woli stowarzyszenia w tym przedmiocie – art. 41a ust. 3 pkt 1 Prawa o stowarzyszeniach). Tak samo jak umowy i jednostronne czynności prawne sprzeczne z art. 41a ust. 2 przedmiotowej ustawy, uchwała taka będzie bezwzględnie nieważna.

Naruszeniem przepisów prawa będzie również podjęcie przez inny organ stowarzyszenia uchwały w przedmiocie ustawowo zastrzeżonym dla walnego zebrania członków lub delegatów albo członków stowarzyszenia zwykłego (uchwały w sprawie: rozwiązania stowarzyszenia – art. 36 ust. 1, powołania członków zarządu – art. 30 ust. 2, przekształcenia stowarzyszenia zwykłego w rejestrowe – art. 42a ust. 2 Prawa o stowarzyszeniach). Tak samo jak w odniesieniu do pozostałych czynności prawnych stowarzyszenia, należy przyjąć, że do uchwał tych przez analogię powinno się stosować przepisy o pełnomocnictwie.

Zgodnie z art. 19a ust. 5 Ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym osoby powoływane w skład zarządu muszą wyrazić na to zgodę. Do oceny skutków wadliwości uchwały w sprawie ich powołania analogicznie należy więc stosować art. 103 par. 1–2 Kodeksu cywilnego dotyczący możliwości następczego potwierdzania umów. Uchwała taka, podjęta przez nieuprawniony do tego organ, może zatem być potwierdzona następczo przez walne zebranie członków lub delegatów.

Uchwały w sprawie likwidacji lub przekształcenia stowarzyszenia nie wymagają do uzyskania skuteczności złożenia oświadczenia woli przez inne osoby niż członkowie stowarzyszenia albo stowarzyszenia zwykłego. Możliwość ich potwierdzenia należy więc ocenić na podstawie art. 104 Kodeksu cywilnego dotyczącego potwierdzania czynności prawnych jednostronnych. W wypadku likwidacji stowarzyszenia o jej wszczęciu zawiadamia się wyłącznie sąd (art. 37 ust. 2 pkt 1 Prawa o stowarzyszeniach), informację o podjęciu uchwały o przekształceniu podaje się zaś do publicznej wiadomości i zawiadamia o niej wierzycieli stowarzyszenia zwykłego (art. 42a ust. 3 Prawa o stowarzyszeniach). W obu wypadkach oświadczenia woli stowarzyszenia lub jego członków nie są składane osobie trzeciej, która mogłaby wyrazić zgodę na podjęcie uchwały z przekroczeniem kompetencji. Uchwały te są więc bezwzględnie nieważne i nie mogą być potwierdzone (art. 104 zd. 1 Kodeksu cywilnego).

Odmienne będzie się kształtować sytuacja uchwał naruszających postanowienia statutu lub regulaminu. Naruszenia te mogą polegać między innymi na podjęciu uchwały w sprawie nienależącej do kompetencji organu. Może się to zdarzyć, gdy uchwała zostanie podjęta w sprawie zastrzeżonej dla innego organu (art. 10 ust. 1 pkt 5 i art. 40 ust. 3–4 Prawa o stowarzyszeniach), ale także wtedy, gdy uchwała w sprawie niezastrzeżonej dla żadnego organu podjęta zostanie przez organ inny niż walne zebranie. Zgodnie bowiem z art. 11 ust. 1 zd. 2 Prawa o stowarzyszeniach w sprawach, w których statut nie określa właściwości władz stowarzyszenia, podejmowanie uchwał należy do walnego zebrania. Naruszenia mogą również polegać na niedochowaniu określonych w statucie lub regulaminie warunków ważności uchwał, na przykład w zakresie wymaganej większości, *quorum*, czy warunków zwołania zebrania danego organu (art. 10 ust. 1 pkt 6 i art. 40 ust. 3 Prawa o stowarzyszeniach).

Wydaje się, że z tych samych przyczyn, dla których umowy i jednostronne czynności prawne dokonane wbrew statutowym ograniczeniom reprezentacji są w pełni skuteczne w stosunkach zewnętrznych, skuteczne będą również uchwały podjęte z naruszeniem postanowień statutu lub regulaminu. W odróżnieniu jednak od umów i czynności jednostronnych uchwały te mogą podlegać uchyleniu w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 Prawa o stowarzyszeniach.

Uchylenie wadliwej uchwały stowarzyszenia

Zgodnie z art. 29 ust. 1 pkt 2 Prawa o stowarzyszeniach sąd – na wniosek organu nadzorującego lub prokuratora – może uchylić niezgodną z prawem lub statutem uchwałę stowarzyszenia. Przepis ten znajduje odpowiednie zastosowanie również do uchwał sprzecznych z regulaminem stowarzyszenia zwykłego (art. 43 pkt 2 Prawa o stowarzyszeniach). Ustawodawca nie różnicuje w tym zakresie poszczególnych rodzajów uchwał organów stowarzyszenia, wydaje się więc, że w trybie tym może być uchylona także uchwała niestanowiąca czynności prawnej (na przykład sprzeczna z art. 6 ust. 2 przedmiotowej ustawy uchwała ograniczająca prawo wystąpienia członków ze stowarzyszenia czy uchwała

w przedmiocie udzielenia absolutorium członkom zarządu podjęta przez nieuprawnionego do tego organ).

Należy przyjąć, że skutki uchylenia uchwały w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 Prawa o stowarzyszeniach zależą od podstawy jej wadliwości. Mimo użycia w tym przepisie sformułowania „uchylić” należy przyjąć, że orzeczenie w sprawie sprzecznej z prawem uchwały stanowiącej czynność prawną będzie mieć charakter deklaratoryjny – będzie jedynie stwierdzało jej nieważność. Uchwała taka jest bowiem nieważna z mocy prawa od momentu jej podjęcia (art. 58 par. 1 Kodeksu cywilnego). Za przyjęciem takiego stanowiska przemawia ponadto możliwość wniesienia powództwa o stwierdzenie nieważności sprzecznej z prawem uchwały stowarzyszenia na podstawie art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2015 roku). Wydaje się, że także uchwała stanowiąca akt o charakterze wewnętrznym nie powinna wywoływać żadnych skutków od momentu jej podjęcia.

Jak wspomniano wyżej, nie ma podstaw uznania, że także uchwała sprzeczna ze statutem lub z regulaminem jest nieważna z mocy prawa. Orzeczenie sądu w sprawie jej uchylenia będzie więc mieć charakter konstytutywny (będzie ona uchylona dopiero wskutek wydania orzeczenia), a więc uchwała będzie objęta sankcją wzruszalności.

Ponieważ czynność prawną objętą sankcją bezskuteczności zawieszoną z momentem jej potwierdzenia staje się w pełni skuteczna z mocą wsteczną od chwili dokonania czynności (por.: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1981 roku; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2002 roku), należy uznać, że na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 Prawa o stowarzyszeniach sąd nie może uchylić uchwały potwierdzonej wcześniej przez kompetentny organ. Uchwały takiej od momentu jej potwierdzenia nie można bowiem uznać za sprzeczną z prawem lub ze statutem.

Osobami uprawnionymi do zaskarżenia uchwały w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 Prawa o stowarzyszeniach są wyłącznie prokurator i organ nadzoru. Inne osoby mające w tym interes prawny (na przykład członek stowarzyszenia, członek jego organu czy kontrahent) mogą wnosić o stwierdzenie nieważności sprzecznej z ustawą uchwały na podstawie art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego. Jeśli skarżącym jest członek stowarzyszenia, zaskarżana uchwała musi jednak ingerować w sferę jego praw i obowiązków członkowskich (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2015 roku). Nie mogą być w tym trybie zaskarżane uchwały sprzeczne jedynie ze statutem lub z regulaminem stowarzyszenia, ponieważ są one w pełni skuteczne w stosunkach zewnętrznych.

BIBLIOGRAFIA

- Bierzanek Remigiusz. 1968. *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gersdorf Mirosław. 1963. Z problematyki prawnej uchwał walnych zgromadzeń spółdzielni. *Palestra*, 7–8: 26–35.

- Gutowski Maciej. 2008. Sankcja wobec czynności prawnej dokonanej przez „fałszywy organ” osoby prawnej. *Przegląd Prawa Handlowego*, 3: 46–52.
- Hadrowicz Elżbieta. 2016. *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, Warszawa: C.H. Beck.
- Izdebski Hubert. 2004. *Fundacje i stowarzyszenia. Komentarz, orzecznictwo, skorowidz*, Krasnoblód: Eco Anna Piechowiak.
- Radwański Zbigniew, Olejniczak Adam. 2013. *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa: C.H. Beck.
- Sarnecki Paweł. 2002. *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, Kraków: Zakamycze.
- Sołtysiński Stanisław. 2008. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07. *Orzecznictwo Sądów Polskich*, 5: 56.
- Suski Paweł. 2002. *Stowarzyszenia w prawie polskim*, Warszawa: LexisNexis.
- Suski Paweł. 2011. *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa: LexisNexis.

AKTY PRAWNE I DOKUMENTY

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 16 września 1982 roku – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2017 r. poz. 1560, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2017 r. poz. 210).
- Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 roku o własności lokali (Dz.U. z 2018 r. poz. 716).
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 roku o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2017 r. poz. 700, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1577).

ORZECZNICTWO

- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1981 roku, sygn. akt III CZP 1/81, OSNC 1981/8/145.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1988 roku, sygn. akt III CZP 62/88, OSNC 1989/4/65.
- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1990 roku mająca moc zasady prawnej, sygn. akt III CZP 8/90, OSNC 1990/10-11/124.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1991 roku, sygn. akt III CZP 8/91, OSNC 1991/7/94.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2002 roku, sygn. akt III CZP 15/02, OSNC 2003/1/6.
- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 roku, sygn. akt III CZP 31/07, OSNC 2008/2/14.
- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2015 roku, sygn. akt III CZP 27/15, OSNC 2016/3/31.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1996 roku, sygn. akt I CKN 22/96, OSNC 1997/6-7/75.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 roku, sygn. akt I CKN 130/97, LEX nr 78438.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 roku, sygn. akt III CKN 682/98, LEX nr 452804.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 roku, sygn. akt III CKN 494/99, LEX nr 54459.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002 roku, sygn. akt II CKN 1415/00, LEX nr 53284.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2002 roku, sygn. akt III CKN 989/00, LEX nr 54491.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2004 roku, sygn. akt V CK 443/03, M.Spół. 2004/5/14.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2005 roku, sygn. akt V CK 332/05, LEX nr 558619.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 roku, sygn. akt III CSK 304/08, LEX nr 511002.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 roku, sygn. akt III CZP 76/12, OSNC 2013/6/72.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2013 roku, sygn. akt II CSK 482/12, LEX nr 1347838.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2014 roku, sygn. akt III CSK 33/13, LEX nr 1455726.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2016 roku, sygn. akt II CSK 666/15, LEX nr 2107091.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2016 roku, sygn. akt IV CSK 685/15, LEX nr 2082065.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2017 roku, sygn. akt V CSK 450/16, LEX nr 2298310.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 grudnia 2012 roku, sygn. akt VI ACa 748/12,
LEX nr 1267473.

Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z dnia 30 czerwca 2014 roku,
sygn. akt I C 2014/13, LEX nr 1908066.